

СЕКЦІЯ № 2 ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

БАХУР Олександр

*доцент кафедри господарського та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса,
доктор філософії в галузі права
адвокат*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА У СФЕРІ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнного стану більшість елементів верховенства права зазнають негативного впливу у вигляді відповідних обмежень, необхідність яких має об'єктивний характер внаслідок потреби запобігання глобальним загрозам незалежності та територіальної цілісності держави, відсічі збройної агресії, забезпечення національної безпеки, а також реальним та потенційним загрозам правам і свободам людини.

Відтак, вкрай важливим є висвітлення окремих груп основних прав людини, зокрема екологічних, адже їх дотримання завжди залишатиметься актуальною проблемою, в тому числі й з огляду на те, що захист довкілля є серед пріоритетів євроінтеграційного процесу України, а також одним зі стратегічних завдань повоєнного відновлення.

Статтею 50 Конституції України закріплено, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1].

Стаття 10 Закону України «Про охорону навколишнього середовища» серед гарантій екологічних прав громадян містить як проведення широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища, так і невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища [2].

Водночас, чинне законодавство не містить конкретного механізму захисту екологічних прав громадян. Зазначено лише, що порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища можуть бути поновлені, а їх захист відбувається в судовому порядку відповідно до законодавства України (стаття 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Тому надзвичайно важливою для забезпечення верховенства права та захисту екологічних прав громадян є ефективна діяльність судової системи, яка повинна бути доступною для громадян для захисту їхніх екологічних прав.

Водночас, А.П. Гетьман у своїй науковій праці зробив висновок про те, що принцип верховенства права в системі регулювання екологічних суспільних відносин знаходить своє втілення не лише в традиційно окресленому науковою еколого-правовою літературою інституті екологічних прав людини та

громадянина (право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на отримання екологічної інформації, право на відшкодування завданої порушенням екологічного законодавства шкоди, право на судовий захист тощо), але й інших інститутах екологічного права як то: право власності на природні ресурси; право природокористування; правові засади управління природокористуванням та охороною довкілля; економіко-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища та природокористування; юридична відповідальність за порушення екологічного законодавства; правове забезпечення екологічної безпеки; правовий режим екологічно вражених територій і зон надзвичайних екологічних ситуацій; правове регулювання поводження з відходами; правові основи біологічного різноманіття; правові засади попередження зміни клімату тощо. Окрім того, науковець вбачає необхідність переорієнтації наукових досліджень на обґрунтування верховенства права крізь призму практичного застосування норм екологічного законодавства у повсякденному вимірі та механізмі реалізації правозастосовчої діяльності у сфері екологічних суспільних відносин [3, с. 4].

Законність, правова визначеність, заборона свавілля, повага до прав людини, недискримінація та рівність перед законом – кожен з цих елементів верховенства права має безпосереднє значення для охорони довкілля. Більше того, воно має значення не лише в правозастосувальному аспекті, але і в правотворчому. Навіть ідеальний підхід до вирішення екологічних проблем не може працювати, якщо його елементи не забезпечуються верховенством права. На сьогоднішній день доступ до правосуддя – це ключовий елемент верховенства права і сприяє охороні довкілля в національному контексті [4].

Гостра необхідність в якісному забезпеченні екологічного верховенства права пов'язана, в тому числі, й з найбільшим викликом за історію нашої держави – російсько-українською війною.

Унаслідок військового вторгнення росії, станом на сьогодні, завдано колосальної шкоди та збитків екосистемі України на 2 108 млрд грн. (з них збитки завдані атмосферному повітря – 1 078,7 млрд грн., земельним ресурсам – 984,4 млрд грн., водним ресурсам – 60,7 млрд грн., ліс – 813,1 млрд грн.) згідно даних офіційного веб-ресурсу і мобільного додатку Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «ЕкоЗагроза» [5].

Все це свідчить про пряме порушення не тільки українського, але і міжнародного екологічного законодавства, прав людини, норм екологічної та техногенної безпеки. З огляду на зазначене вище, дуже важливим для забезпечення верховенства права в сфері захисту екологічних прав є створення передумов для усунення бар'єрів у доступі до правосуддя у сфері захисту довкілля та екологічних прав людини.

В той же час необхідно визнати, що попри всі виклики в цих надзвичайних умовах саме верховенство права здатне забезпечити необхідний баланс публічного та приватного інтересів, стійкість системи державного управління, належний судовий захист, права і свободи людини. З іншого боку, аналіз стану верховенства права є нагальною потребою, оскільки дозволяє визначити тенденції розвитку суспільства та на цій основі мінімізувати тяжкі наслідки

війни для людини, суспільства, держави [6, с. 72]. Кожна людина має право жити в довкіллі, сприятливому для її здоров'я та добробуту. Для забезпечення можливості відстоювати це право громадськість, в тому числі, повинна мати доступ до інформації, право брати участь у процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються захисту екологічних прав людини та довкілля.

Отже, практичними заходами щодо вирішення наявних проблем забезпечення діяльності судових органів як суб'єктів захисту права громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля в Україні повинно стати: удосконалення чинного законодавства про охорону навколишнього середовища з акцентом на вчасну нейтралізацію негативних екологічних явищ, посилення відповідальності за його порушення; створення доказової бази для прикликання рф до відповідальності за шкоду, спричинену навколишньому природному середовищу України в результаті агресії рф проти України; нормативно-правове стимулювання учасників суспільних відносин діяти відповідно до вимог екологічної безпеки загалом, удосконалення механізмів реагування та нейтралізації нових викликів екологічного спрямування, зумовлених воєнними діями в Україні тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України № 1264-ХІІ від 25.06.1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. С. 546.
3. Гетьман А.П. Верховенство права в інституті управління природокористуванням та охороною довкілля. *Екологічне право України: науково-практичний журнал*. 2017. № 1-2. С. 2-7.
4. Поскробок Ю. Андрій Андрусевич про екологічну свідомість українців, активність ГО та екологічні реформи. URL: <https://www.prostir.ua/?news=andrij-andrusevych-pro-ekolohichnu-svidomist-ukrajintsiv-aktyvnist-hromadskiyh-orhanizatsij-ta-ekolohichni-reformy> (дата звернення: 28.09.2023).
5. ЕкоЗагроза. Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/> (дата звернення: 28.09.2023).
6. Стаднік І. В., Буравська А. А. Верховенство права в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 69-73.